☞ સુધરેલી રીત મુજબ ☜

[illegible] કવિતા [illegible]

→ તૈયાર કરેલી. ←

પહેલી ચોપડીના અર્થ.

(જેની અંદર અર્થ; કવિતાની સમજુતી; પાઠનો સાર; પાઠવાર અઘરા શબ્દો, તથા [illegible] કમ્પોઝીસની [illegible]; વગેરે)

રચનાર—મેસર્સ. સી. ડી. શાહ [illegible]

રચનારનું ઠેકાણું—શાહપોર—સુરત.

પ્રસિદ્ધ કર્તા—C. M. Shah.

પ્રસિદ્ધ કરનારનું ઠેકાણું—શાહપોર—સુરત.

આ [illegible] સને ૧૯૨૭ના [illegible] છાપ્યું છે.

છાપનાર—નારાયણરાવ લક્ષ્મણરાવ નીકમ.

છાપવાનું ઠેકાણું—શ્રી "શંકર" [illegible]

ચકલાના [illegible] ઉપર [illegible] પાસે—સુરત.

સંવત ૧૯૮૫] કિંમત રૂા૦-૨-૬ [સને ૧૯૨૯

મેસર્સ. સી. ડી. શાહ એન્ડ કો. સૂરત.

પહેલી ચોપડીના અર્થ.

પાઠ ૧.

દિવાળી=વરસનો છેલ્લો દિવસ; આસો વદ અમાસ.
અક્ષર=હરફ; દસ્કત
નિશાળ=ભણવાનું ઠેકાણું
રજા=છુટી
છોડી=છોકરી
પાછી વળી=ફરી
ભેગી=સાથે; એકઠી
લીંપેગુંપે=છાણમટોડીની ગાર ચોપડે
ધોળે છે=ચોપડે છે; છાંટે છે
સંજોરી=ધારી
ઘુઘરા=ઘુઘરાના આકારનો ઘઉંનો બનાવેલો ગળ્યો પદાર્થ
સાથીઆ=ચુનાની ફાક વગેરેનાં કાઢેલાં ચિત્રો.
આંગણામાં=બારણા આગળ
લુગડાં=કપડાં
ઘરેણાં=દાગીના; જણસો
દારૂખાનું=આતશબાજી
ફોડે છે=સળગાવે છે
સૌ=બધા
ગીત=રાગથી ગાવું તે
ઘર ઘર=ઘેરઘેર
ફટાકડા=ફટાકા
હરખાય=ખુશી થાય

સમજુતી—દિવાળીના દહાડામાં ઘેરેઘેર દીવા સળગે છે, અને ફટાકા ફડાફડ ફૂટે છે, તેથી છોકરાં ઘણા ખૂશ થાય છે.

પાઠ ૨.

વાર=દિવસ
વિષે=બાબત
કચેરી=કોરટ
બંધ રહે છે=રજા પડે છે
રવિ=સુરજ; સૂર્ય
દેવળ=દહેરૂં
કે=પછી
મુસલમાન=મુસલમાની ધર્મ માનનાર
જુમેરાત=ગુરુવારની રાત
પાછો=ફરી; બીજીવાર
અઠવાડીઉં=સાત દિવસ

સમજુતી—પહેલો રવિવાર, બીજો સોમવાર, ત્રીજો મંગળવાર, ચોથો બુધવાર, પાંચમો ગુરુવાર પછી છઠ્ઠો શુક્રવાર

આવે છે. (૧) સાતમો વાર શનિ છે, તે છેલ્લો વાર ગણાય છે; એવી રીતે સાત દહાડાનું એક અઠવાડીઉં થાય છે. (૨)

પાઠ ૩.

ફરતી=ચારે બાજુએ; આસપાસ
વાડ=કાંટાનો કે તારનો બનાવેલો આંતરો.
દરવાજો=મોટું બારણું
માંહે=અંદર
ફૂલઝાડ=ફૂલ થાય તેવા છોડ
વેલ=વેલો; ભોંયપર પથરાતો છોડ
ચોકઠું=ચારે બાજુથી જડી લીધેલું લાકડાનું ઘર
વાવટા=નિશાન; ધજા
મોગરી=ઘંટ વગાડવાની લાકડાની હથોડી
મહેતાજી=માસ્તર; ગુરુજી
બેઠક=બેસવાની જગા
કલાકની સીસી=કલાક જાણવાનું સાધન
ગામ=જ્યાં થોડાં કુળીઆં અને ઘર હોય તે
નકશો=ગામ કે દેશનો ચિત્રેલો નમુનો
ચિત્રો=છબીઓ
ટાંગેલાં=લટકાવેલાં
ઘોડી=પાટીઓ મૂકવાની બેઠક
કસરત=મહેનત કરી શરીરને મજબુત બનાવવું તે
માટી=મટોડી
મજાની=સારી
અહીં=આ ઠેકાણે
રોજ=હંમેશ; નિત્ય

પાઠ ૪.

નિશાળીઆને બોધ.

ઈશ્વર=પરમેશ્વર
નિત્ય=રોજ; હંમેશાં
પરોઢીએ=સુરજ ઊગતાં પહેલાં; મળસકામાં
તમામ=બધા; સઘળા
દો=આપો
માન=આબરૂ
ગુરુ=મહેતાજી
સમા=જેવા; બરાબર
જ્ઞાન=સમજણ; અક્કલ
તજવું=છોડી દેવું; કાઢી નાખવું.
અંગ=શરીર
હળીમળીને=સંપીને
સંગ=શોબત
ચોડી=લગાડી
ચિત્ત=મન
શિક્ષા=શિખામણ; બોધ
રૂડી=સારી
રીત=ચાલ
પેર=રીત
નીસરી=નીકળી
પાંસરૂં=સીધું; રખડયા વગર

સમજુતી—હમેશાં સુરજ ઊગતાં પહેલાં ઊઠવું અને પરમેશ્વરનું નામ દેવું; પછી દાતણપાણી કરી લઇ નહાઈને બધા પાઠ તૈયાર કરવા. (૧) માબાપ કહે તેમ કરો, અને વડીલને માન આપો; મહેતાજીને બાપ જેવા ગણો, તેથી સારી સમજણ મળશે. (૨) કદી જુઠું બોલવું નહિ, અને શરીરમાંથી સુસ્તાઇ કાઢી નાખવી (મતલબ કે કામ હોંસથી કરવું અને વાર લગાડવી નહિ) બધા સાથે સંપીને ચાલવું; અને સારી સોબત રાખવી. (૩)

રોજ નિશાળે જવું અને મન લગાડીને ભણવું, મહેતાજીની શિખામણ માનવી અને સારી ચાલ રાખવી. (૧) ભણતી વખતે મન રમતમાં રાખવું નહિ એ તમે સારી પેઠે સમજો. નિશાળેથી છુટયા પછી સીધા ઘેર જવું મતલબ કે રસ્તામાં રખડવું નહિ. (૨)

પાઠ ૫.

ધોતલી=પોતડી; ધોતડી
અંગરખી=ડગલી
જોડીઓ=નાના બુટ; ખાસડી
દરજી=લુગડાં શીવનાર
સુરવાલ=સાંકડા પાયચાનો લેંઘો
ફળીઉં=મહોલ્લો
કોટ=ડગલો
ઘાઘરી=નાનો ચણીઓ
ઓઢણી=છોકરીઓને ડોકે તથા માથે ઓઢવાનું ત્રણ ગજનું લુગડું

પાઠ ૬.

ચોકખાઇ=સફાઇ; સુઘડતાઈ
ચોકખા=સાફ
મેલા=ગંદા; મેલવાળા
બરાબર=સારી રીતે
ડીલ=શરીર
ગંદી=ખરાબ; ગોજી
અડાય=અડકાય
ફોલ્લો=ગુમડું; ચાંદું
ખસ=ઝીણી ફોલ્લી; ખુજલી
ધોવડાવવાં=સાફ કરાવવા
ડાઘા=ટપકાં
વાડો=ઘરની પાછળની ખુલ્લી જગા
ગંદવાડ=ગોજવાડ
નાથ=ધણી

કવિતા=ગાયન
માંદા=આજારી
મુખડું=મોં
દીલ=મન
જગનાથ=જગતના ધણી; પરમેશ્વર

સમજુતી—મારો ઓટલો સાફ છે, અને મારા ઘરનો ચોક પણ સાફ છે, મારાં લુગડાં ચોકખાં જોઈને બધા લોક મને ચોકખો કહે છે. (૧) મારૂં મોં ચોકખું છે, મારા હાથ ચોકખા છે; મારા ચોકખા (પાપ વગરના) મનમાં પરમેશ્વર બિરાજે છે. (૨)

પાઠ ૭.

વરસગાંઠ=સાલગીરી; જન્મ દિવસ
ભાવ્યાં=પસંદ પડયા; સ્વાદ લાગ્યા
ઝટ=જલદી
ભાણો=બેનનો છોકરો; ભાણેજ
કઢી=છાશમાં ચણાનો લોટ, આદુ, મરચાં, હળદર નાખી ઉકાળેલી તે
હાથ પણ અડાડયો નહિ=જરાપણ ખાધું નહિ
બીડાં=પાનમાં ચુનો, કાથો, સોપારી વગેરે મૂકી બનાવેલી પટ્ટી

પાઠ ૮.

કાકો=બાપનો ભાઈ
કાકી=કાકાની વહુ
ભત્રીજો=ભાઈનો છોકરો
મામો=માનો ભાઈ; બાપનો સાળો
મામી=મામાની વહુ
ભાણેજ=બેનનો છોકરો, ભાણો
ફોઈ=બાપની બેન
ફુઓ=ફોઈનો વર
માસી=માની બેન
માસો=માસીનો વર
પીતરાઈ=કાકાનાં છોકરાં
મોળાઈ=મામાનાં છોકરાં
મસિઆઈ=માસીનાં છોકરાં
ફોઈઆત=ફોઈનાં છોકરાં
બનેવી=બેનનો વર
સાળો=વહુનો ભાઈ
સાળી=વહુની બેન
ઓરમાન=બાપ એક ને મા જુદી જુદી હોય તે; સાવકાં
સાવકાં=ઓરમાઈ

મા એક અને બાપ જુદા જુદા હોય તે દૂધ ભાઈ કહેવાય

જમાઈ=છોકરીનો વર
વહુનાં માબાપ=છોકરાનાં સાસુ સસરો
વરનાં માબાપ=છોકરીનાં સાસુ સસરો

છોકરો કે છોકરીનો સસરો એક બીજાને વેવાઈ કહે છે. છોકરો કે છોકરીની સાસુ એક બીજાને વેવણ કહે છે

પાઠ ૯.	પંપાળીને=હાથ ફેરવીને	ઉંઘાડવા=ઊંઘ લાલવા
મા સંબંધી કવિતા.	મુખ=મોઢું	હાલો=ઊંઘ આણવાનું ગીત
સર્વે=બધાં	દુખડાં=દુ:ખો	પેટ ભરીને=ધરાઇને
દેખી=જોઇ	મીઠા=સારા	માડી=મા
હરખાઉં=ખુશ થાઉં	કલ્લોલ=મજા; આનંદના શબ્દો	નવ=નહિ
ચાંપે=દબાવે	ખાવું=ખાવાનું	સૌથી=બધાં કરતાં
સાથ=સાથે	મારી જાત=મારૂં શરીર	હેત=વહાલ; પ્યાર
બોકી=બચ્ચી; ચુંબન	લગાર=જરા	અપાર=ઘણુંજ
બાથ ભી'=બે હાથ પહોળા કરી છાતી સાથ દબાવે	તે વાર=તે વખતે	આભાર=પાડ; ઉપકાર

સમજુતી-માને જોઇને બહુ ખૂશ થાઉં છું. અને દોડતો દોડતો તેની સામે જાઉં છું; મા મને લઇને છાતી સાથે દબાવે છે, બચ્ચી કરીને બે હાથ પહોળા કરીને દબાવે છે.(૧)ખોળામાં લઇને મને ધવરાવે છે, અને શરીરપર હાથ ફેરવીને ખૂશ થાય છે. મારૂં મોઢું જોઇને (મને જોઇને) હરખાય છે, અને પોતાનાં બધાં દુ:ખો ભુલી જાય છે. પંખી આનંદથી બોલતાં હોય તેના જેવા મારા બોલ મીઠા લાગે છે, મા મને સારૂં સારૂં ખાવાનું આપે છે, અને મારા શરીરની બહુ સંભાળ રાખે છે.(૩)મનેજરા રડતો જાણીને તે વખતે ગભરાતી દોડી આવે છે, જો હું હસું અને રમું તો તું બહુ ખૂશ થાય છે. અને ઉંઘાડવાને માટે તું હાલરડાં ગાય છે. (૪) જો હું માંદો પડું તો તું ઓસડ પાય છે અને તું (માડી) પણ પેટ ભરીને ખાતી નથી; બધાં કરતાં તારૂં હેત ઘણુંજ છે, માટે હું તારો ઘણો પાડ માનું છું. (૫)

પાઠ ૧૦.

મોટા=મોટી ઉંમરના; વડીલ
પ્રમાણે=રીતે
પૂઠે=પાછળ
બાવાજી=બાપાજી
વખાણ=સારૂં કહેવું તે
માન=આવકાર

પાઠ ૧૧.

ઉજાણી=મીજબાની
બબ્બે=બે બે
ક્યાં=કયે ઠેકાણે
આશોપાલવ=એક જાતનું ઝાડ (એનાં પાંદડાંનાં તોરણ બને છે)
વિના=વગર
પૌંઆ=ડાંગરને પલાળી શેકી ખાંડીને બનાવે છે તે
ધાણી=જુવાર, મકાઇ, વગેરેના દાણાને શેકી બનાવે છે તે
વઘારેલા=વઘાર દીધેલાં
ખારેકી=ખારેક જેવા
ઢળ=લોટને શેકી તેમાં ઘી ખાંડ વગેરે નાખી બનાવેલું તે
દાદી મા=બાપની કે માની મા
રાંદેરી=રાંદેરમાં થતા
શેતરંજી=જાડું સુતરાઉ બિછાનું
પાથરણું=બિછાનું
હાર=ઓળ
શાક=દુધી, વેંગણ,પાપડી વગેરે
ચટણી=આદુ, મરચાં, કોથમીર, મીઠું વગેરે છુંદીને બનાવેલી તે
ખૂબ=ઘણાં
મજા=રમુજ; ગમત

પાઠ ૧૨.

પછાડી=પાછળ
સરત=હાર જીત
થોભો=સબુર કરો
જીત્યો=ફાવ્યો
સઢ=વહાણ ચલાવવા માટે પવન ભરાવવા સારૂ બાંધેલું લુગડું
ચાલ=રીત
સુંદર=સારી
હોડી=સઢવાળો મોટો મછવો
રમત=ગમત; ખેલ
તાપ=તડકો; ગરમી
પણે=પેલે ઠેકાણે
એકઠા=ભેગા
તરફ=બાજુ
તળાવ=જેની ચારે બાજુએ જમીન અને વચમાં પાણી હોય તે
સહેલ=મજા,મોજ; ગમત

પાઠ ૧૩.

ખંડ=બૈરીની કાંચળીના કપડાંનો કસબી કકડો
કાંચળી=બૈરાંનું કાપડું
ઇનામ=સરપાવ
પરીક્ષા=તપાસણી

છાની=મુંગી; ચૂપ
હો=વારૂ
નજર કરી=જોઇ
ડાહી=શાણી; સમજુ

પાઠ ૧૪.

દેડકાં=પાણીમાં રહેનાર ચોપગાં પ્રાણી
પાળ=કોરણ; કોર; કાંઠો
ફેંકાફેંકી=નાખાનાખી
ધડાધડ=ધબોધબ
માર્યાં જઇએ છીએ=મરી જઇએ છીએ
ખરી=સાચી
પ્રાણી=જીવ
ઇજા=દુઃખ; નુકસાન
સંભાળી=સાચવી
નુકસાન=બગાડ
કદી=કોઇ વખત
ખેલતાં=રમતાં
હાણ=નુકસાન
ભારી=ઘણું.

સમજુતી-રમત ગમત કરતાં કોઇ વખત પણ કોઇને નુકસાન કરવું નહિ. નઠારી રીતે રમતાં ઘણું નુકસાન થાય છે.

પાઠ ૧૫.

દયા=મહેરબાની; રહેમ
ખીજ્યા=વઢયા
તળે=નીચે
ફુંદાય=ચગદાય; કચડાય
ફાંફાં=ખોટી મહેનત
ઢોર=ગાય, ભેંસ, બળદ વગેરે ઘાસ ખાનારાં પશુ
કામના=ખપના
સંભાળ=બરદાસ
વખતસર=બરાબરવખતે
સાફ=ચોકખી
નીરવાનું=ખાવાનું
સોળ=ઝપાટાની નિશાની; લાકડીના મારથી જે લીસોટા પડે છે તે
ચાહ=પ્રેમ
ભૂલી=વીસરી
ગજા=શકિત
ઉપરાંત=વધારે

પાઠ ૧૬.

એનઘેન=રમતનું નામ છે
છુટો=બંધન વગરનો
દાવ=વારો
પહેલાં=અગાઉ
જણ=છોકરો
બંધ કર=મીંચ
બાકીના=બીજા
વાંસો=પીઠ; બરડો
વારાફરતી=એક પછી એક
દીવાઘેન=આંખ બંધ કરવી તે
સમજ્યા=જાણ્યું
સેળભેળ=એકઠા
હોશિયાર=ચાલાક
પારખી=ઓળખી
સંતાવા=છુપાવા
અડશે=અડકશે

બચીજશો=વારો આવશો નહિ
લાંબો વખત=ઘણીવાર
ઓળખ=પારખ
શાબાશ=ધન્ય
બસ=પણું
સાર=આ રમતથી લાગવાની ઇંદ્રિય, ધારણ શકિત વગેરે શકિત કેળવાય છે.

પાઠ ૧૭.

સાચ=સચું; સાચી વાત
ગમ્યો=પસંદ પડયો
દેસાઇ=જાગીરદાર
ગાળ=ખરાબ શબ્દ
જુઠું=ખોટું
હેત=માયા; પ્યાર
વખાણ્યો=પસંદ કર્યો
દેખે=જુએ
કાપે=કાપ મૂકે
કાપ=ચીરો
ગભરાયો=અકળાયો
સાચાબોલું=ખરૂં બોલનાર

પાઠ ૧૮.

વાઘ=ફાડી ખાનારૂં ચટાપટાવાળું પ્રાણી
મશ્કરી=મજાક
પસ્તાય=દીલગીર થાય
અચ્યં=રહ્યાં
સીમ=ખેતર
અમથી=ખોટી; જુઠી
ધાજો=દોડી આવજો
આસપાસ=આજુબાજુ
શરમાઇ=લજવાઇ
ખોટું=ખરાબ; માઠું
સાચી=ખરી
રોતા=રડતા
છેતર્યા=ઠગ્યા
વા'રે=મદદે
વા'રે ધાયા=મદદે દોડી આવ્યા
સપડાય=ફસાય
જુઠાણું=ખોટારૂં; જુઠું
આખરે=છેવટ
જન=માણસ

સમજુતી-જે માણસ બીજા માણસની મજાક કરે છે તે માણસ પહેલાં કે પછી ફસાય છે; ખોટારૂ જલદી જણાઈ આવે છે, અને આખરે તે જુઠો માણસ દીલગીર થાય છે.

પાઠ ૧૯.

જુકિત=કળા; યુકિત
પોકેપોક મૂકી=મોટે સાદે ઘાંટા પાડી
બચાવે=ઉગારે
આઘું=દૂર
એકેકને=દરેકને
કબુલ કરી=માની

પાઠ ૨૦.

ગરીબ=પૈસા વગરનો
અન્ન=અનાજ
ભિખારી=જેની પાસે ખાવા પીવાનું ન હોય તે; ભીખ માગનાર
ભજન=ઇશ્વરના ગુણ ગાવા તે

પુરાં=પુરતાં;જોઇએતેટલાં
આંધળો=જેને બે આંખે દેખાય નહિ તે
ભીખ=માગી ખાવું તે
પગે અપંગ=પગે ખોડવાળો; લુલો; લંગડો;
અપંગ=લુલો; લંગડો; આંધળો; બહેરો; ખોડવાળો
દયા=મહેરબાની; મહેર
ભગવાન=પરમેશ્વર
ભલું=સારું; કલ્યાણ

પાઠ ૨૧.

ઇશ્વર=પરમેશ્વર
ભજન=ગુણ ગાવા તે
ચંદ્ર=ચાંદો; ચંદ્રમા
વીસરું=ભૂલું
પ્રભુ નામ=પરમેશ્વરનું નામ
અગણિત=ગણાય નહિ એટલા; ઘણાજ
ઉજાસ=અજવાળું
કામ=માટે; સારૂ

ઉપયોગી=જરૂરની
હવા=પવન
દામ=પૈસો
દીએ છે=આપે છે
પાળે=પોષણ કરે
દેવા=આપવા
સરજાવી=પેદા કરી
સૌ=બધે
ઠામ=ઠેકાણે
પાન=પાંદડાં
સેવક=દાસ
હામ=હિંમત

સમજુતી—ભગવાનનું ભજન ભૂલીશ નહિ. હું કદી પણ ભગવાનનું ભજન ભૂલીશ નહિ. પરમેશ્વરે અજવાળાને માટે ચંદ્રમા, સુરજ અને ગણાય નહિ એટલા તારા બનાવ્યા છે. હું કદી પણ ભગવાનનું ભજન ભૂલીશ નહિ. (૧) ઘણી જરૂરની હવા તે તેં આપી છે. તેના કાંઇ પૈસા બેસતા નથી. હું કદી પણ૦ (૨) તું વરસાદ વડે અનાજ આપે છે અને બધા જીવોનું પોષણ કરે છે હું કદી પણ૦ (૩) દૂધ, દહીં આપવાને માટે તેં બધે ઠેકાણે ગાય અને ભેંસને પેદા કરી છે. હું કદી પણ૦ (૪) તેં ઝાડ, પાંદડાં, ફૂલ, ફળ, આંબો, ગુલાબ, બદામ વગેરે બનાવ્યાં છે. હું કદી પણ૦ (૫) તમે મહેરબાની કરી મને ઘણી વિદ્યા સુખ અને હિંમત આપો હું કદી પણ ભગવાનનું ભજન ભૂલીશ નહિ (૬)

પાઠ ૨૨.

સરદાર=ઉપરી
સ્વપ્નું=ઊંઘમાં આવતાં ખોટા વિચાર
જંગલમાં=વનમાં
હરણી=હરણની માદા
રૂપાળું=શોભીતું
ઉપાડી=ઉંચકી
એકદમ=તરત
છલંગ=ફાળ; કુદકો
દેવતાઇ=દેવના જેવો
પુરુષ=માણસ

પાઠ ૨૩.

ઉંદરડી=ઉંદરનું બચ્ચું
રસોડું=રસોઇ કરવાની જગા; રાંધણી
ભરાઇ=સંતાઇ
ભાત=બાફેલા ચોખા
ખાવાનું=ખોરાક
સારાં=ભલાં
ઉપલા=ઉપરના
બાકું=કાણું
પોળી=બેપડવાળી રોટલી
મન=મરજી; ખુશી
મણા=ખામી; ખોટ
ઉંદરીઉં=ઉંદર પકડવાનું પાંજરૂં
ભોગજોગે=એકાએક
પાર=છેડો
વલે=હાલ; દશા
સાર-બાળકોએ મોટાની શિખામણ માનવી

પાઠ ૨૪.

કાંઠો=કિનારો
પોલ=પોલાણ
દર=કાણું; સાપ, ઉંદર, મંકોડા, કીડી વગેરેને રહેવાનું ઘર
ઝેરી=ઝેરવાળો
પંખી=પાંખવાળા જનાવર. (ચકલી, પોપટ, કાગડા વગેરે પંખી કે પક્ષી કહેવાય)
ફુંફાડા=ફૂં ફૂં નો અવાજ કરવો તે
ફેણ=સાપની પહોળી કરેલી ગરદન
છોલાઇ=ઘસાઇ
વળગીને=બાઝીને
ચટકા=ડંખ
ભોંય=જમીન
પછાડી=અફાળી
વાસ=પીમળ
પછાડા=તરફડીઆ
અંતે=આખરે; છેવટે
જોરાવર=જબરો
જીવ લીધો=મારી નાખ્યો
ઝાઝા=ઘણા
નબળા=જોર વગરના
વેર=અદાવત
નાગ=ફેણવાળો સાપ
પ્રાણ=જીવ
સાર-કોઇને હલકું ગણી તિરસ્કાર કરવો નહિ, તેમજ પોતાની શક્તિ વધારે છે એમ ધારી અહંકાર કરવો નહિ.

સમજુતી—જોર વગરના પણ ઘણા માણસ સાથે કોઈ પણ દિવસ વેર કરવું નહિ; જુઓ કે આ રીતે ઘણી કીડીઓએ મળીને મોટા સાપને પણ મારી નાખ્યો.

પાઠ ૨૫.

માબાપની ચાકરી.

લુલા=લંગડા
સેવા=ચાકરી
અમાપ=ઘણીજ
કે'=કહે | ધન=પૈસા
તીરથ=જાત્રા
પારખી=જાણી
કાવડ=વાંસને બે છેડે શીકા બાંધી બનાવેલું તે
મનસુબો=વિચાર
માતાપિતા=માબાપ
તે વાર=તે વખતે
ધન ધન=વાહ વાહ
સારા=ચાકરી કરે એવા
સંતાપ=મનનું દુઃખ
જે વાર=જે વખતે;જ્યારે
આશીશ=ભલું થજો એમ કહેવું તે; દુવા
ફરજ=પોતે કરવાનું કામ
બજાવી=પુરી કરી
મહેર=મહેરબાની; દયા
લીલાલહેર=મજા; બધી વાતે સુખી

સાર=જે છોકરા મા બાપ તરફ પોતાની ફરજ બજાવે છે, તેને રમત ગમત અને સુખજ મળે છે.

સમજુતી—માધવના માબાપ ઘરડાં, લુલાં, આંધળાં અને ગરીબ હતાં, તેઓની માધવ ઘણીજ ચાકરી કરતો હતો. (૧) માધવને એનાં માબાપે કહ્યું કે અમારા મનની વાત સાંભળ. જો અમારી પાસે પૈસા અને આંખો હોત તો જાત્રા કરવા જાત. (૨) માબાપનું મન પારખી લઇને તેણે તેમને સુખી કરવાનું ધાર્યું. જો હું કાવડમાં બેસાડી જાત્રા કરાવું તો એમનું દુઃખ મટે. (૩) એવો વિચાર કરીને કાવડ બનાવી અને માબાપને બે બાજુએ બેસાડયાં. (૪) પછી ખાંધે કાવડ ભેરવીને જાત્રા કરવા ગયો, માધવના આ હેતથી બધાને નવાઇ લાગી. (૫) આવા છોકરાને શાબાશ છે, અને માબાપને પણ

ધન્ય છે; જો છોકરા સારા હોય તો કંઇ દુઃખ રહે નહિ. (૬) બધી જાત્રા કરાવીને જ્યારે તે ઘેર ગયો ત્યારે માબાપ ખુશી થયાં; અને ઘણીજ દુવા દીધી. (૭) છોકરાએ પોતાની ફરજ બજાવી (પોતાને જે કામ કરવાનું હતું તે કર્યું) તેથી પરમેશ્વરે મહેરબાની કરી. જે માબાપને સુખ આપે, તેને બધી વાતે સુખ થાય છે. (૮)

પાઠ ૨૬.	પાછી=બીજીવાર;ફરીને	કઠણ=અઘરૂં
ચતુરાઇ=હોશિયારી	મટાડી=દૂર કરી	જલદી=થોડીવારમાં
કુજો=બોટવો	નાચતો=કૂદતો	પાર મુકાય=પુરૂં થાય
આમતેમ=આજુબાજુ	ચુપાઇ=સંતાઇ	સાર=અક્કલ અને ધીરજથી જેવું કામ થાય છે, તેવું ફાંફાં મારવાથી થતું નથી.
ફાંફાં=ખોટી મહેનત	કાજે=માટે; સારૂ	
ઉપાય=ઇલાજ	કંકર=કાંકરા	
સુઝી આવ્યો=જડયો	ધીરજ=સબુરી	

સમજુતી—બોટવામાંનું ઉંડું પાણી ઉપર લાવવા માટે કાગડાએ કાંકરા નાખ્યા, તેથી પાણી ઉપર આવ્યું તે આજ પીધું. (૧) સબુરી ને ડહાપણથી અઘરૂં કામ હોય છે તે પણ થોડીવારમાં પુરૂં થાય છે; માટે ભલે તમે બધા કરી જુઓ.(૨)

પાઠ ૨૭.	માના બાપ	બચ્ચી=બોકી; ચુંબન
કાપણી=અનાજ ઘાસ વગેરે કાપવાનું કામ	સાદ=અવાજ	ભાથું=ખાવાનું
આથમતા=આથમી	મલકાવી=હસવા જેવું કરી	તાજા=કામ કરવાની શક્તિવાળા
વઢાઇ=કપાઇ [જતા	બેટા=દીકરા	
દાદાજી=બાપના બાપ;	બાથમાં=બે હાથની વચમાં	ઉનો=ગરમ

માખણ=દહીંને વલો-વવાથી છાશના ઉપર જે ધોળો ને હલકો ચીકણો પદાર્થ તરી આવે છે તે
વંતાક=વેગણ
દહાડીઆ=રોજથી મજુરી કરનારા
ભાણ=સુરજ
ભાણબૂડે=સુરજ આથમે
દાતરડું=અનાજ, ઘાસ વગેરે કાપવાનું લોઢાનું વાંકું હથિયાર
ચાસ=ખેતરમાં હળે કરી પાડેલા આડા ઉભા લીસોટા
ચચ્ચાર=ચાર ચાર
દહાડો આથમે=સાંજે
સાર-ખેડુતનો ખોરાક સાદો છે, પણ તેઓ મહેનતુ હોવાથી ઘણા મજબુત હોય છે, માટે આપણે મહેનત કરવી.

પાઠ ૨૮.

ખળાં=ખળીઓ
પાથરા=કાપીને ભોંયપર નાખેલા છોડ.
ખળી=કણુસલામાંથી દાણા છુટા પાડવા માટે લીપી ચોખ્ખી કરેલી જગા
ભોર=ઢગલો
ઠાલવ્યો=ખાલી કીધો
હાલરાને=બળદની હારને
હાલરૂ=ડુંબીમાથી ઘઉ અને છોડા છુટા પાડવા માટે તેના ઢગલા પર બળદ જોડેલું ગાડું ફેરવવામાં આવે છે તે
પગર=કણુસલામાંથી દાણા છુટા પાડવા માટે તેના પર ઢોરોને ચલાવે છે તે
પગર ફેરવતી હતી=બળદને ફેરવી તેના પગ વડે ઉંચી કચ-રાવતી હતી.

પટલાણી=પટેલની બૈરી
ઉપણી=ઝાટકી
કુંવળ=ઘઉંનું ઘાસ
કારભાર=કામકાજ
હરખ=આનંદ; ખુશાલી
હરખ માતો ન હતો=ઘણીજ ખુશી થતી હતી
હોંસીલી=ઉમંગી

પાઠ ૨૯.

ખેતરમાં, કણુસલાં. ઘાસ વગેરે કાપ-વાનું કામ.

કાપણી=કાપવાનું કામ
આમ=આ તરફ
ઉમંગે=હોંસથી
બાર માસ=એક વરસ
માસ=મહીનો
પીરસીને=મૂકીને
સંપે=એક બીજા સાથે
સદાય=હમેશ; નિત્ય
ઉભરાયો=ઘણો થયો
સુંદર=સારો

फ़ाल=पाक	कणुसलां	हाम=हिंमत
लइए=छोडपरथी लइ लइए.	आम=आवी रीते	लणणी=लणवानुं काम
ખંત धरी=काळजी राखी	खळां=कणुसलामांथी अनाज छुटुं पाडवानी जगा; मोटी खळी	कोळी=बाचका; नानी पुळी
कां=शा माटे		आ पास=आ बाजु
ડुंडां=जुवार, बाजरीना	हैये=मनमां	वाळु=रातनुं जमवानुं

समजुती-हे बाळको! तमे बधा आम आवो; आपणे होंसथी कापणीनुं काम करीए, जुओ, पेल्ली वादळीओ वरसीने चाली जाय छे ए बार महीनानुं अनाज आपे छे, ने हंमेशां एक बीजा साथेज रहे छे. हे बाळको० (१) खेतरमां केवो सारो पाक थयो छे, चालो आपणे काळजी राखीने कापी लइए शुं करवा काल करीए? वार लगाडीए? हे बाळको० (२) हाथमां दातरडुं वांकुं लइने आ प्रमाणे कणुसलां कापो; अने तेनो खळीमां लइने ढगलो करतां मनमां हिंमत राखो. हे बाळको० (३) अनाज लणवानुं काम पुरुं थयुं. हवे बधाए घास कापो, अने घासना चार बाचका लइने आ बाजुए मूको. हे बाळको० (४) आपणे पूळा बांधी गाडामां नाखी काम पुरूं करीए, पछी घेर जइने वाळु करीने बधाए परमेश्वरनुं भजन करीए. हे बाळको० (५)

पाठ ३७.	आ वार=आ वखत	छुटुं=जुदुं
खळां=कणुसलामांथी अनाज छुटुं पाडवानी जगा; खळीओ	दीसे=देखाय	सरस=सारा
	तैयार=कणुसलांथी भरेलां	पिलाय=कचडाय
	अनाज=धान्य	कण=दाणा

ઉપણીએ=ઝાટકીએ	સાથ=સાથે	ખેડુત=ખેતી કરનાર
ફુંસાં=ફોતરાં; છોડાં	હાથોહાથ=એક બીજાની મદદથી	મહેનત=મજુરી
કોથળા=ગુણો		ફળ=ફાયદો; લાભ

સમજુતી—હે છોકરાઓ! હમણા આમ આવો. જુઓ ખળીઓ તૈયાર દેખાય છે; ચાલો આપણે આજે કુંડાંમાં રહેલા અનાજના દાણા છુટા પાડીએ. (૧) જેમ બળદો ગોળ ફરતા હોય તેમ આપણે સૌ ફરીએ, જો કુંડાં સારી પેઠ કચડાય તો તેમાંથી અનાજના દાણા તરત છુટા પડે. (૨) આવી રીતે બધું અનાજ આપણે ટોપલામાં ભરીએ અને ઝાટકીએ, જુઓ ફોતરાં ઊડી જાય છે, ને બધા દાણા નીચે વેરાય છે. (૩)આપણે સાથે કોથળીઓ લઇ તેમાં આવી રીતે હાથો હાથ અનાજ ભરીએ. જો આપણે ખેડુતનું કામ કરીએ તો આપણને આજે મજુરોનું ફળ મળે. (૪)

પાઠ ૩૧.	રાત=સુરજ આથમ્યા પછી તે પાછો ઊગે ત્યાં સુધીનો વખત	ફોરાં=છાંટા; ટીપાં
ચંદ્રમા=ચાંદો	અજવાળું=ઉજાસ	જરૂર=ખપ; ઉપયોગ
મેદાન=ખુલ્લી સપાટ જમીન	ઝાંખો=તેજ વગરનો	પાલો=કુમળાં પાંદડાંનો જથો
નીચે ઉતરી ગયો હતો=દેખાતો બંધ થયો હતો	ઝગઝગે=ચળકે	બી=બીઆં
આથમે=દેખાતો બંધ થાય	**પાઠ ૩૨ ભાગ ૧.**	પોચી=નરમ
બપોર=દહાડાના બાર વાગતાનો વખત	ઓટલો=ઘરને લગતો ચોતરો	હમણાં=હાલ; આ વખત
	ઢંકાઇ=દબાઇ; છુપાઇ	તળાવ=પાણી ભરાઇ રહે તેવો મોટો ખાડો

નદી=મીઠા પાણીનો વહેતો મોટો વહેળો
પવન=વા; વાયરો

પાઠ ૩૨ ભાગ ૨.

થોભ્યાં=અટક્યાં
ચોખ્ખી=સાફ
ગામડું=નાનું ગામ
છોડી=મૂકી
રેલો=પ્રવાહી પદાર્થનું વહેવું તે; વહેણ
રેલમરેલા=ચારે તરફ રેલા નીકળવા તે
બિચારા=બાપડા
પછડાતા=અફળાતા
તણાઇ=ખેંચાઇ
ઘેબરીઓ=ઘેબરના જેવો મીઠો
પરસાદ=ખાવાનું
કારેલું=એક જાતનું કડવું શાક
નેવલે=નેવાંએ

સમજુતી—હે વરસાદ ! તું આવ. જેથી કરીને અમને ઘેબરના જેવું મીઠું ખાવાનું, ઉની ઉની રોટલી ને કારેલાંનું શાક મળે. હે વરસાદ તું ઘણો આવ, કે જેથી નેવામાં પાણી આવે અને નઠારી છોકરીને દેડકાં ખેંચી જાય.

પાઠ ૩૩.

રેતી=પત્થરનો ઝીણો ભુકો
ભુકો=ઝીણી રજ
મટોડું=માટી
કહોળું=માટીવાળું
નીતર્યું=મેલ વગરનું; ચોકખું
ધારવાળું=અણીવાળું
તાણી=ખેંચી; ઘસડી
ખરે છે=છુટી પડે છે
તળીએ=નીચે
રસ્તે=માર્ગ; વાટ
ચૂસી=શોષી

પાઠ ૩૪.

ભઠ્ઠી=મોટો ચુલો
સીંચ્યા=ગોઠવ્યા
ઇંટવાડો=ઇંટ પાડવા તથા પકવવાની જગ્યા
કઠણ=સખત
પછાડવાથી=અફાળવાથી
ચીકણી=ચિકાશવાળી (ચિકાશ ત્રણ જાતની હોય છે (૧) હાથે ચોંટે એવી (૨) ડાઘા પડે એવી (૩) તાણતાં તૂટે નહિ એવી)
કાણાં=બાકાં
કણક=ઘઉંનો કેળવેલો લોટ
ઘાટ=આકાર
ઘડો=ગાગરથી નાનું વાસણ; દેરીઓ
ગાગર=ઘડાથી મોટું વાસણ
કોઠી=અનાજ ભરી મૂકવાની માટીની બરણી

કોડીઆં=દીવા કરવાનાં માટીનાં ચલાણાં.

ફરતી=ચોગરદમ; બધી તરફ

પાઠ ૩૫.

ધાતુઓ=ખનીજ પદાર્થો (ધાતુમાં ચાર ગુણો ખાસ છે. (૧) ધાતુના કણો ચળકતા હોય છે. (૨) ધાતુઓ ભારે હોય છે. (૩) જમીનપર પડતા ધાતુનો અવાજ થાય છે. (૪) ધાતુમાં ગરમી વહી શકે છે.

લુહાર=લોઢનો ઘાટ બનાવર

ધમણ=દેવતા ફુંકવાનો સંચો

સળીઓ=ગજીઓ

ખૂબ=ઘણો

લાલચોળ=ઘણોજ લાલ

એરણ=સોની, લુહાર વગેરે જે પર મૂકી ટીપે છે તે

હથોડો=ધાતુઓ ટીપવાનું લોઢાનું ઓજાર; મોટી હથોડી

ટીપ્યો=ઘડયો

જતરડો=તાર ખેચવાનું હથિયાર

સોનું=પીળા રંગની કીમતી ધાતુ

રૂપું=ધોળા રંગની કીમતી ધાતુ

પિત્તળ=જસત અને તાંબાની મેળવણીથી બનેલી પીળા રંગની ધાતુ

તાંબું=લાલ રંગની ધાતુ

કલાઇ=ધોળા રંગની ધાતુ (એ રૂપા કરતાં નરમ હોય છે)

સીસું=ધોળા મેલા રંગની ધાતુ

સોનું, રૂપું, તાંબું લોઢું, સીસું, જસત, કલાઇ, અને પિત્તળ એ ધાતુઓનું ઓળખાણ કરાવવું અને તેનો તફાવત સમજાવવો.

પાઠ ૩૬.

નાણું=ચલણી સિક્કો

શેઠ=શાહુકાર

પૈસો=ત્રણ પાઇની કિંમતનો તાંબાનો સિક્કો; સવાયો; દોઢીઉ

ઢબુ=બે સવાકાની કિંમતનો તાંબાનો સિક્કો; બે સવાકા; અઢીઓ

અધેલો=અડધો પૈસો; દોઢપાઇ; દોઢપાઇની કિંમતનો તાંબાનો સિક્કો

રૂપીઓ=સોળ આનાની કિંમતનો રૂપાનો સિક્કો,

અડધો=આઠ આનાની કિંમતનો રૂપાનો સિક્કો	**મહોર**=પંદર રૂપીઆની કિંમતનો સોનાનો સિક્કો; ગેણી	૨ અડધા =૧ રૂપીઓ
પાવલી=ચાર આનાની કિંમતનો રૂપાનો કે નીકલનો સિક્કો	**આની**=ચાર સવાકાની કિંમતનો નીકલનો સિક્કો	૪ પાવલી=૧ રૂપીઓ
બેઆની=બે આનાની કિંમતનો રૂપાનો કે નીકલનો સિક્કો	**વટાવ્યા**=છુટા પૈસા લીધા	૮ બેઆની=૧ રૂપીઓ
	૧૫ રૂપીઆ=એક ગેણી; મહોર	૧૬ આના=૧ રૂપીઓ
		૩૨ ઢબુ =૧ રૂપીઓ
		૬૪ સવાકા=૧ રૂપીઓ
		૧૨૮ દોઢપાઇ=૧ રૂપીઓ
		૧૯૨ પાઇ=૧ રૂપીઓ

સૂચના—નાણાની વાત પહેલા ધોરણના "મુખગણિત શિક્ષક"માં જુઓ.

ટીપ—પૈસાને કાઠિઆવાડમાં કાવડીઉં; ગુજરાતમાં જઈ; સુરતમાં સવાકો અને મુંબઇમાં દોઢીઉં કહે છે.

પાઠ ૩૭.

કુહાડી=લાકડા ફાડવાનું લોઢાનું ઓજાર

સોય=લુગડાં સીવવાનું લોઢાનું ઓજાર

લકડફોડા=લાકડા ફાડનાર

તકરાર=રકઝક; વઢવાડ

ધાર=અણીદાર કોર

ચીરું=ફાડું

મુદર=કુહાડીના માથા પરનો ભાગ; કુહાડીનો ઉપલો ભાગ

તોલે=બરાબર

નાકું=કાણું

અણી=તીણો ભાગ

ચગદાટ=ઝળકાટ

મોટાઇ=વડાઇ

કોદાળી=જમીન ખોદવાનું લોઢાનું ઓજાર

વઢી=લઢી

દીકરી=છોકરી

પેદા થયા=નીકળ્યા

સાર—આ દુનિયામાં બધી વસ્તુઓ ઉપયોગી છે; માટે કોઇએ બડાઇ મારવી નહિ.

પાઠ ૩૮.

વાડી=ફૂલ ફળવાળી જગો; નાનો બાગ

માળી=ફૂલ વેચનાર;

છોડ ઉછેરનાર
ફૂલઝાડ=ફૂલ થાય તેવા ઝાડ અથવા છોડ
ક્યારા=આસપાસ પાળ કરેલી હોય એવી જગા
ચોરસ=ચાર ખુણાવાળો આકાર
ગલગોટા=એક જાતનું લાલ, પીળા રંગનું ફૂલ
ફળે છે=ફળ આપે છે.
દાડમ=દાડમડીનું ફળ
જમરૂખી=જમરૂખનું ઝાડ
પક્ષી=પંખી
ડાળી=થડમાંથી નીકળેલો ફાંટો
લાંબી ગોળ=લંબગોળ
મધપુડો=મધમાખીને રહેવાનું ઘર
મધમાખી=મધ બનાવનારી માખી
મધ=મધમાખીએ ફૂલમાંથી ચુસેલો રસ
કોસ=કુવામાંથી પાણી કાઢવાનો ચામડાનો કોથળો
આવ્યો રામ=કોસ ઉપર આવ્યો
થાળું=કુવાના મથાળા પર પણી ભરવાને ઢાળ પડતું બાંધેલું તે
લલકારતો=લહેકારી બૂમ પાડતો
નીક=પાણીજવાનો રસ્તો
લીલાંછમ=ઘણાંજ લીલા

પાઠ ૩૯.

છોડવા=નાના છોડ
ઉખેડી=મૂળમાંથી ખેંચી
મુળીઉં=મૂળ
દાંડી=ડાળી
કળી=ખીલ્યા વગરનું ફૂલ
જીવતા=જીવવાળા
પથરાય=ફેલાય
વેલા=ભોંયપર પથરાતા છોડ

પાઠ ૪૦.

આંબો=કેરીનું ઝાડ
ફુટેલા=નીકળેલા
ટટાર=સીધા
છાલ=ઝાડની ચામડી
મેજ=ટેબલ

પાઠ ૪૧.

ગલકી=ગલકાનો વેલો
વળગી=બાઝી
છાપરું=ઘરનો ઉપરનો ભાગ જે પર નળીઆં હોય તે
વીંટળાઇ=લપેટાઇ
આરીઆના=ચીભડાના
દોરડી=દોરી
અંતરે=છેટે
ગાંઠા=ગાંઠ

પાઠ ૪૨.

કેરી=આંબાનું ફળ
મોર=આંબા આમલીના ઝીણાં ફૂલ
ભાર=વજન
નીચી નમતી=લચીજતી
ગોટલો=આંબાનું બી

ગોટલી=આંબાના બીનું ઢાંકણ
થોળજે=દાબી દાબીને પોચી કરજે
ભગવાને=પરમેશ્વરે
જતન=સંભાળ
ઢીલે=પોચો
ડીટું=ડાચું

પાઠ ૪૩.

ધીમે=હળવે
હીંડે=ચાલે
ભસતો=ભોં ભોં કરતો
સામી થાય છે=લડવાને તૈયાર થાય છે.
અમળાઇને=વળખાઇને; થરડાઇને
જડબાં=ડાચાં
વાગોળવું=ખાધેલું પાછું મોંમાં લાવી ચાવવું તે
નિરાંતે=સુખે; નચિંતે
ઉપાડે=ઉંચકે
ખરી=ગાય, ભેંસ વગેરેના પગના તળીઆનું હાડકું
ફાટ=ચીરા
ખાડા=ખાબોચીઆ
જોરાવર=જબરી
વગડાઉ=જંગલી; જંગલમાં રહેનારી
પુરી પડે=ફાવે; બર આવે

પાઠ ૪૪.

લાગ=દાવ; વખત
ટોળામાંથી=જથમાંથી
છટકી=નાસી
ડુંગરા=નાના ટેકરા
ચારો=લીલું ઘાસ
માંડી=ગોઠવી; મૂકી
ઠરતી=થેભતી
કુદકો=છલંગ; ફાળ
ચન્તુ પાટ=બરાબર ચત્તું
ભરવાડ=ઘેટાં, બકરાં ચરાવનાર
ફેર=ફરક; તફાવત
મજબુત=જોરાવર
આછા=થોડા
ઊન=ઘેટાના વાળ

પાઠ ૪૫.

મીઠું=મિઠાશવાળું
ગુણ=ફાયદો
ઠંડું=ટાઢું
ઉનું=ગરમ
બગડી જાય=ફાટી જાય
ચોકખું=મેલ વગરનું; માંજેલું
ઠાંચળ=થાન
મેલ=કચરો
દાણે=અડદ, જુવાર વગેરે
જણસો=વસ્તુઓ; ચીજો
છાશ=દહીંમા પાણી નાખી વલોવવાથી બને છે તે
તાવીને=ગરમ કરીને
શિખંડ=દહીંમાં ખાંડ નાખી છણવાથી બને છે તે
લોચો=લચકો
માવો=દૂધને બાળી બાળીને લોચા જેવું કરેલું તે

પેંડા=માવામાં ખુરૂં નાખી ગોળી બનાવેલી તે
તર=મલાઈ
દૂધપાક=દૂધને ઉકાળી ખાંડ, ચોખા નાખી બનાવેલો તે
બાસુદી=માવો થતાં પહેલાં ખુરૂં નાખી બનાવેલો પદાર્થ

પાઠ ૪૬.

પ્રાણી=જેને જીવ છે અને જે અહીંથી તહીં ફરી હરી શકે છે તે
છેલ્લી=છેવટની
ડાઘીઓ=કુતરાનું નામછે
સભા=મંડળી; ટોળી
ઉપરી=મોટો; વડો
ઠરાવ્યો=નક્કી કર્યો
ટીપુ=કુતરાનું નામ છે
ચાલાક=હોશિયાર; ચંચળ
કારકુન=લખવાનું કામ કરનાર
ગુપચુપ=મુંગાં
અંતે=આખરે
ગંધ=વાસ
શિઆળ=ઝાડી ખાનારૂં કુતરા જેવું જાનવર
રીઝે=ખૂશ થાય
માંસ=ગોસ
અણીઆળા=તીણા
દાઢ=એવડા દાંત
કરકરા=ખરછટ
ફુટતો=બહાર નીકળતો
ધણી=માલીક
જે=જય; ફતેહ

પાઠ ૪૭.

ચાંચ=પક્ષીનું મો
સમડી=એક જાતનું પક્ષી
કબુતર=એક જાતનું પક્ષી
કીડા=પેટે ચાલનાર જીવડાં
જીવડાં=જંતુ; નાના જીવ
માળા=પક્ષીનાં ઘર
બતક=સફેદ રંગનું પાણી તથા જમીન પર રહેનાર પક્ષી
જળકુકડી=પાણીમાં રહેનાર કુકડી

પાઠ ૪૮.

પાંજરૂં=પીંજરૂં
ભુખ્યો=ખાધા વિનાનો
તરબુચ=એક જાતનું ફળ
કુકડો=ટુકડો
કા કા=કાગડાનું બોલવું તે
જીવજંતુ=નાનાં જીવડાં
કોહેલું=સળી ગએલું; બગડી ગએલું
સડેલું=સડી ગએલું; જીવડાં પડેલું
લાલ=રાતી
છેડેથી=નાકેથી
ભાવ્યું=ગમ્યું
કુદતા=કુદકા મારતો
ચોક=ઘરની વચમાંની છાપરાબંધ ખુલ્લી જગા

પાઠ ૪૯.

રકાબી=તાસક
હલાવ્યું=એક રસ કર્યું
વાહ=શાબાશ.

નારંગી રંગ=નારંગીના જેવો રંગ
સરખે ભાગે=બરાબર

પાઠ ૫૦.

પારણું=લાકડાના ચોકઠાનું ઘોડીઉં
ઝોળી=ચાર છેડા બાંધી લઈ વચમાંથી ઝુલતો રાખેલો લુગડાનો કકડો
પાસું=બાજુ
પાંગરા=ઝોળીને ભેરવવાની લાકડીઓ
દોયણું=ઝોળી બાંધવાની દોરી
ઝાપટી=ખંખેરી
મોભ=ઘોડીઆની વચમાંનો આડો થાંભલો
ભેરવ=વળગાડ
ભમરી=લાકડાની ફુદડી; ચકરડી
પાયા=પગ
પોચી=સુંવાળી; નરમ; ખૂંચે નહિ એવી
ગોદડી=નાનું ગોદડું
હીર=રેશમ
ઝુલાવવા=હલાવવા
હાલરડું=બાળકને ઉંઘાડવાનું ગીત; હાલો
ઘુમણ=પારણા કે ઘોડીઆમાં સુવાડીને ગાતાં ગાતાં દોરી ખેંચી હીંચકા નાખવા તે
ગીતે ઘુમણ ઘાલું=હાલરડાં ગાઇ હીંચકા નાખું
રંગીન=રંગેલો
પોઢો=સૂઓ
હેતે=વહાલથી
ઝુલાવું=હીંચકા નાખું
પધારવું=બેસાડું
ચીતરેલ=ચીતરેલી
પઢાવું=શીખવું; ભણાવું
મોરલા=મોર
મઢાવું=જડાવું
મખમલ=એક જાતનું સુવાળું કપડું
તળાઇ=ગાદલું; ગદેલો
તાજી=નવી
ચિનાઇ=ચીન દેશમાં બનેલા
સેજે=પથારીએ
બિછવું=પાથરું
હીંચોળું=હીંચકા નાખું
ઘેરાંઘેરાં=મધુરાં મધુરાં
લાડકડા=લાડકા; વહાલા

સમજુતી—હાલરડું વહાલું લાગે છે. હો મારા ભાઇને (છોકરાને) હાલરડું બહાલું લાગે છે; તેથી હું ગીત ગાતાં ગાતાં દોરી ખેંચીને હીંચકા નાખું. હે રસીલા તમે રંગીલા પારણામાં સુઇ જાઓ, તો હું તમને ઘણા હેતથી હીંચકા નાખું. ભાઇને પારણે ભમરાઓ જડાવું અને પુતળાઓ બેસાડું, ભાઇને

હાલરડું વહાલું લાગે છે. (૧) પારણે ચીતરેલી ચાંચની ચકલી અને ભણતો હોય તેવી રીતે પોપટ બેસાડું; ભાઇ તારે સારી રીતે રમવા માટે મોરને સોનાથી જડાવું, ભાઇને હાલરડું વહાલું લાગે છે. (૩) મારા વહાલા ભાઇ, હું પારણે રેશમની દોરી બાંધી તને હીંચકો નાખું અને તને ઊંઘ આવે એવાં મીઠાં ગીત ગાઉં; હે લાડકડા ભાઈ તમે ઊંઘીને ઊઠશો, ત્યારે તમારા ગજવામાં ખાવાનું ઘાલીશ. (મતલબ કે ઉંઘીને ઊઠયા પછી તને ખાવાનું આપીશ) ભાઇને હાલરડું વહાલું લાગે છે. (૪)

ડ્રિલ માટે સૂચના.

૧. છોકરાને ઉંચાઇના પ્રમાણમાં સીધી હારમાં એકેક હાથને છેટ, બે પગ વચ્ચે ૪૫ અંશનો ખુણો રહે એવી રીતે ઉભા રાખવા. પછી નંબર આપવા.

૨. નંબર બોલતી વખત દરેક છોકરો પોતાની નીચેના છોકરા તરફ મોં કરી નંબર બોલે.

૩. શિક્ષકની સામે ઉભેલી હારના છોકરાઓએ પોતાના જમણા હાથ તરફથી એટલે શિક્ષકના ડાબા હાથ તરફથી નંબર બોલવાની શરૂઆત કરવી.

૪. આગળ કે પાછળ ખસવામાં પ્રથમ ડાબો પગ ઉપાડવો.

૫. એક હારની બે હાર કરવાની રીત નીચે પ્રમાણે.

1. છોકરાઓને એક, બે; એક, બે; એ પ્રમાણે નંબર આપવા.
2. બેકી નંબરે એક ડગલું આગળ.
3. બેકી નંબરે એક ડગલું જમણી તરફ. આ મુજબ હુકમ કરવો.

૬. એક હારની ત્રણ હાર કરવાની રીત નીચે પ્રમાણે.

1. છોકરાઓને એક, બે, ત્રણ; એક, બે, ત્રણ; એ પ્રમાણે નંબર આપવા
2. એક નંબરવાળા એક ડગલું આગળ.
3. ત્રણ નંબરવાળા એક ડગલું પાછળ.
4. એક નંબરવાળા એક ડગલું ડાબી તરફ.
5. ત્રણ નંબરવાળા એક ડગલું જમણી તરફ

૭. ડમ્બેલ્સ, કડાં, બારબેલ્સ વગેરે વહેંચવાની રીત નીચે મુજબ.

1. દરેક હારના છેલ્લા નંબર પાસે ડમ્બેલ્સો મૂકવા પછી છેલ્લા નંબરે બે ડમ્બેલ્સ બે હાથમાં લઇ પોતાની ઉપરના છોકરાને આપવા એ પ્રમાણે દરેક છોકરા પાસે બબ્બે ડમ્બેલ્સ થશે.
2. ડમ્બેલ્સ ભોંયપર સામા સીધી હારમાં ઉભા મુકાવવા. ડમ્બેલ્સ વચ્ચે એક વેતનું અંતર રખાવવું.
3. ડમ્બેલ્સ મુઠ્ઠીમાં જોરથી દાબીને પકડાવવા.
4. રમતો અગિઆર સુધી કરાવવી બારે ડમ્બેલ્સ પહેલાં મૂકેલા હતા તે પ્રમાણે મુકાવી દેવડાવવા.

૫. એકના કૃતિ પ્રમાણે ૩, ૫, ૭, ૯, ૧૧ની કૃતિ કરાવવી.
૬. બેની કૃતિ પ્રમાણે ૪, ૬, ૮, ૧૦ ની કૃતિ કરાવવી.
૭. રમતો પહેલ વહેલી શિક્ષકે જાતે કરી બતાવવી.
૮. સારો મહાવરો થયા પછી છોકરાઓને પોતાની મેળે બોલીને કરવા કહેવું.
૯. એક રમત બરાબર સફાઇથી ને સાથે કરતાં આવડયા સિવાય બીજી રમત શીખવવી નહિ.
૧૦. દરેક રમત કરાવતાં પહેલાં "તૈયાર" અને "ચાલો" એવા હુકમ આપવા.
૧૧. "તૈયાર" કહેતાંની સાથે છોકરાઓએ ડમ્બેલ્સ લેવાને તયાર થઇ રહેવું.
૧૨. "ચાલો" ના હુકમની સાથે ડમ્બેલ્સ લઈ હાથ સીધા લટકતા રાખી ઉભા રહેવું.

ડમ્બેલ્સની ડ્રીલ.

હેતુ—છાતી તથા હાથના સ્નાયુ ખીલવવાનો.

રમત ૧ લી-(૧) બેઉ હાથ ઉંચા. (૨) બેઉ હાથ નીચા.
રમત ૨ જી-(૧) જમણો હાથ ઉંચો, ડાબો હાથ લટકતોજ રહેવા દેવો (૨) એકથી ઉલટું.
રમત ૩ જી-(૧) બેઉ હાથ ઉંચા. (૨) બેઉ હાથ ખભાની સીધી લીટીમાં (મુઠીઓ આકાશ તરફ)
રમત ૪ થી-(૧) બેઉ હાથ સામા (મુઠીઓ આકાશ તરફ) (૨) બેઉ હાથ ખભાની સીધી લીટીમાં (મુઠીઓ આકાશ તરફ.)

રમત ૫ મી-(૧) બેઉ હાથ ખભાની સીધી લીટીમાં (મુઠીઓ આકાશ તરફ) (૨) બેઉ હાથ કોણીમાંથી વાળી મુઠીઓ ખભાને અટકાવવી.

રમત ૬ ઠી-(૧) બેઉ હાથ સામા મુઠીઓ આકાશ તરફ. (૨) બેઉ હાથ કોણીમાંથી વાળી મુઠીઓ ખભાને અડકાવવી.

રમત ૭ મી-પગ વચ્ચે એક ફુટનું અંતર રખાવવું.(૧) બેઉ હાથ જમણી તરફ તીરકસ લંબાવવા (ડમ્બેલ્સ ઉભા રહે એવી રીતે) આ વખતે ડાબા પગની એડી ઉંચી કરવી. (૨) એકથી ઉલટું.

રમત ૮ મી-(૧)જમણો હાથ જમણી તરફ તીરકસ લંબાવવો. અનેડાબા હાથની મુઠી છાતી આગળ (જમણો હાથ અને ડાબો હાથ તીરકસ લીટીમાં રહે તે પ્રમાણે) (૨) એકથી ઉલટું.

રમત ૯ મી-(પગ પહેલાં હતાં તેમ) (૧) જમણો હાથ સામો ડમ્બેલ્સ ઉભો રાખવો. ડાબો હાથ પીઠગમ પાછળ ખેંચવો (૨) એકથી ઉલટું.

રમત ૧૦ મી-(૧) બેઉ હાથ સામા (ડમ્બેલ્સ ઉભા રાખવા) (૨) બેઉ હાથ પાછળ પીઠગમ ખેંચવા. (મુઠી છાતીના પાસાને અડકેલી રહે એવી રીતે રાખવી.)



પાઠવાર અઘરા શબ્દ તથા જોડાક્ષર.

દિવાળી	અઠવાડીઉં	નિત્ય	નહિ	મસિઆઇ
અક્ષર	રહ્યા	દાતણ	ફોહ્યા	દૂધભાઇ
ઊઠયાં	પાટીઉં	નાહ્યા	ધોવડાવવાં	સાસુ
નિશાળ	ફૂલઝાડ	કહ્યું	ગંદવાડ	સર્વે
સઘળાં	ઘંટ	જાડું	કવિતા	દુખડાં
લીંપેગુંપે	બેઠક	શિક્ષા	દીલમાં	ભૂલી
સાથીઆ	સીસી	ટોપી	વરસગાંઠ	ખૂશ
લુગડાં	ચિત્રો	ધોતલી	ભાવ્યો	ઉંઘાડવાને
દારૂખાનું	ટાંગેલાં	અંગરખી	કર્યો	ઓસડ
ફટાકડા	લખોટાનું	લેંઘી	કયારે	ત્યાં
ફૂંટે	કબાટ	સુરવાલ	આપ્યા	બોલ્યો
ત્રીજો	કુતરો	ફળીઆના	અડાડયો	પ્રમાણે
શુક્રવાર	દાડમ	ઘાઘરી	દસમું	બોલાવ્યો
છેલ્લો	માટીનાં	ઓઢણી	બેસશે	ઉતર્યા
વિષે	અહીં	ચોકખાઇ	કંસાર	ગાદી
રવિવાર	નિશાળીઆ	ચોકખા	કઢી	પીરસ્યા
ગુરુવાર	શિખામણ	ધૂળમાં	વહુ	બબ્બે
મુસલમાન	ઇશ્વર	ડીલે	ભત્રીજો	આશોપાલવ
શનિવાર	જ્ઞાન	ગંદી	કહેવાઉં	શંભુભાઇ

વિના	પ્રાણીઓ	ગમ્યો	અહીંથી	શિકાર
પીંઆ	દુઃખ	આણ્યો	રસ્તામાં	બચ્ચું
વધારેલાં	નુકસાન	પૂછ્યું	દુઃખ	દોડાવી
લીંબુ	ખીજ્યા	દેશાઇ	અન્ન	માંડ્યું
નારંગી	માથુ	લહેલું	ભૂખ્યા	ઘુંદી
લાડુ	હુકાય	વખાણ્યો	ભિખારી	પુરૂષને
શેરડી	છૂંદે	ઊડ્યો	પૂછ્યું	પરમેશ્વર
બેસીશું	દુઃખ	મશ્કરી	પૈસા	ઉંદરડી
શેતરંજી	ઢોર	પસ્તાઇ	આપ્યા	ભંડારીઉં
પાથરણું	કહ્યું	બચ્ચાં	ઇશ્વરનું	રોટલી
ખાંડડાં	ઉપરાંત	બૂમ	વિદ્યા	લાડુ
વાડકો	નક્કી	ખેડુત	ચંદ્ર	બિલાડી
ચટણી	છુટો	છેતર્યો	વીસરૂં	ઉંદરીઉ
તૈયાર	છૂટ્યો	નુકસાન	પ્રભુ	હંમેશાં
જીત્યો	કર્યું	જીઠાણું	અગણિત	કાંઠા
સઢવાળી	તૈયાર	જીઠો	ઉજાસને	ફુંફાડા
કાંચળી	સમજ્યો	શિઆળ	અન્ન	ઉડાડી
પરીક્ષા	છુટશે	દેડકાં	દૂધ	ઉંદર
દેડકાં	મૂકું છું	જીક્તિ	દહીં	ઘુંદી
કહાડો	શાબાશ	સાંભળતાં	ફૂલ	ઠેકાણે
ધડાધડ	ચપ્પુ	બાંધ્યું	સ્વપ્નું	ચટકા

લીધો	આથમતા	લણતાં	ભોંયમાં	સીંચ્યાં
લુલાં	વઢાઈ	સર્વે	હમણાં	ચપ્પુ
આંધળાં	વઢાશે	વાળુ	તળાવ	નાખ્યું
તીર્થ	સાદ	ઇશ્વર	થોભ્યાં	કહાડો
મનસુખો	બચ્ચીઓ	છૂટું	દહ્યાં	ઇંટવાડો
પિતા	ચચ્ચાર	પિલાય	ચોકખી	ખોદતાં
હેતથી	ગાડું	ટોપલામાં	રેલમરેલા	ભઠ્ઠીમાં
સંતાપ	ભર્યા	ઉપણીએ	ખોદતું	મૂકયો
આશિષ	પહોંચ્યાં	કુંસા	કાદવ	પિત્તળ
પ્રભુએ	ઉતર્યા	કોથળીઓ	બિચારા	હથોડા
ચતુરાઈ	ઠાલવ્યો	ચંદ્રમા	પછડાતા	ટીપ્પો
			ઘોબરીઓ	જતરડામાં
માર્યા	પટલાણી	ત્યાંસુધી	દેડકે	ટિપાઇ
ઉંડું	ઢગલા	અજવાળું	ઠેકું	ટિપ.ય
સૂઝી	ખૂશ	પાતળો	પત્થર	ઓળખાવ્યા
મટાડી	હોંસીલી	અંધારી	પ્ય લું	ઓછાવત્તા
કૃપાઇને	ઉમંગે	ઝગઝગે	નીતર્યું	ધાતુઓ
કુંજનું	વાદળીઓ	ત્રીજો	રસ્તા	સીસું
ધીરજ	વાંકું	બેસાડયાં	મટોડી	જસત
સૌ	દાતરડું	લાગ્યાં	ડહોળું	નાણું
પટેલ	ઢગલો	ઢંકાઈ	ચૂસે	કાઢયા
કહાડો	હૈયે	મોઢા	ભઠ્ઠી	ઢગલી

પૈસા	દાંડીઓ	ચૂસી	શિખંડ	કુચો
ઢબુ	ડાળીઓ	ભેંસ	દૂધપાક	જીવજંતુ
રૂપીઓ	પાંદડાં	હીંડે	બાસુદી	સળેલું
વટાવ્યા	સમજાશે	શીંગડાં	ચશ્મા	આણ્યા
પંદર	ઉખડી	માથું	પ્રાણી	પડીકાં
કુહાડી	ઉંડાં	તૂટી	છેલ્લી	શીખવ્યું
લક્કડફોડા	મૂળમાંથી	નિરાંતે	પસંદ	પ્યાલાં
ફાટફાટ	ફૂટેલાં	જડબું	દાઢ	હલાવ્યું
ચળકાટ	ટટાર	વગડાઉ	જડબાં	હળદર
કોદાળી	ખુરસી	પત્થર	ઊંઘતાં	જાંબુડો
સાંભળતી	લીલુંછમ	છટકી	ફૂટતો	ગોદડીઓ
વઢી	ચઢયા	કુદવું	ધણી	
દુઃખ	પથરાઇ	ગબડયું	પંખી	હાલરડું
ક્યારા	વીંટળાઈ	ચત્તુંપાટ	ડીલે	રસીલા
ત્રિકોણ	ઉખેડયો	મોઢું	પુછડીઓ	પઢાવું
ગલગોટા				
દાડમ	બતાવ્યો	મજબુત	ઇંડાંમાંથી	મશરૂની
કાણાંવાળું	ઢુંકાં	ઠંડું	બચ્ચાં	ચિનાઈ
લટકતું	દોરડી	દોહ્યા	જોડાએલાં	ફુલડાં
મધપુડો	દોરડા	વાસણ	જળકુકડી	બિછાનું
લીલાંછમ	ઊંઘમાં	ચોકખું	પોપટ	હિંચોળું
વચ્ચે	ગોટલો	જણસો	પાંજરૂં	ઊંઘીન
સુળીઉ	જન્મ	દહીં	લુચ્ચા	ધાલીશ

છગનલાલ મોતીરામ શાહ કૃત પુસ્તકો.

"ડિકટેશન શિક્ષક"માં શું શું છે ???

૧) પાઠવાર અઘરા શબ્દો. ૨) જોડણીના એકજ સરખા નિયમવાળા શબ્દો. ૩) કઠિન મળતા શબ્દોની તારવણી. ૪) જોડાક્ષર. ૫) મળતા જોડાક્ષર. ૬) પરીક્ષાના ડિકટેશનમાં આવનાર શબ્દો.

"ડિકટેશન શિક્ષક"

બાળપોથીનો	૦—૨—૦	ત્રીજીનો	૦—૩—૦	ગુજરાતના ઇતિહાસની
પહેલીનો	૦—૨—૬	ચોથીનો	૦—૪—૦	વાર્તારૂપી રસિક પ્રશ્નો-
બીજીનો	૦—૩—૦	પાંચમીનો	૦—૪—૦	ત્તરમાળા છ આના.

કન્યા વાચનમાળા પુસ્તક ૧ લાનો ૦—૩—૦

ત્રિવેદિ વાચનમાળા પુસ્તક ૧ લાનો ૦—૩—૦

"મુખગણિત શિક્ષક"

બાળવર્ગનો	૦—૧—૬	ત્રીજા ધોરણનો	૦—૨—૬
પહેલા ધોરણનો	૦—૧—૯	ચોથા ધોરણનો	૦—૪—૦
બીજા ધોરણનો	૦—૨—૦	પાંચમા ધોરણનો	૦—૪—૦

"ભૂગોળ શિક્ષક"

સુરત શહેરનો ૦—૩—૦

સુરત જિલ્લાનો ૦—૩—૦

ભૂગોળની "પ્રશ્નોત્તરમાળા"

ગુજરાતની સા. ભૂગોળની ૦—૩—૦ | મુંબઇ ઈ. ભૂગોળની ૦—૪—૬

હિંદુસ્તાનની સામાન્ય ભૂગોળની ૦—૪—૦

☞ સુંદરજી કૃત નવી પહેલીના અર્થ બે આના. ☜

બીજા ધોરણ માટે "અંકગણિતનાં મનોયત્ન" પાંચ આના.

છગનલાલ મોતીરામ શાહ.

"મુખગણિત શિક્ષક" વગેરેના કર્તા. શાહપોર—સુરત.